
Mededelingenblad van het Sint Jozefkoor

Jaargang 14, nummer 2

juni 2004 redactie:

Maartje Kater
Silvère van Lieshout

HEMEL OP AARDE

Zaterdag 22 mei j.l. waren Jos Leenen en ik aanwezig bij de ledendag te Maastricht van de Vereniging voor Latijnse Liturgie, allebei als lid van het hoofdbestuur.

Het was een prachtige dag met een bijzondere gast: kardinaal Arinze, hoofd van de congregatie voor de eredienst te Rome. Hij celebreerde de plechtig Mis aan het begin van de dag, en 's middags gaf hij een lezing. Na de vergadering werd de ledendag afgesloten met de Vespers in de Basiliek van Maria Sterre der Zee, met als celebranten Vader Abt Lenglet van Vaals, pater Goossens en ondergetekende.

De dag heeft eigenlijk alle deelnemers heel erg geïnspireerd. Mensen reageerden heel enthousiast. De kardinaal is een geboren afrikaan, niet groot van stuk. Hij straalde sympathie uit en liefde voor de liturgie. Aan de voorbeelden uit de praktijk die hij op een grappige manier wist te brengen kon je merken dat hij midden tussen de mensen staat, en aanvoelt wat er leeft. Hij bracht het heel levendig, een beetje 'Afrikaans'!

Twee gedachten spraken me bijzonder aan. Ik zal ze hier neerschrijven.

“Ons geloof in de Eucharistie en onze eerbied worden duidelijk zichtbaar door de relevante regelingen die wij treffen voor de Mis. De uitrusting van kerk en van altaar die van goede smaak getuigt, is een uiting van ons geloof en een aanmoediging tot eerbied.

Wij offeren niet zuinig aan God. Wij offeren blij en royaal. De vrouw die Jezus in Bethanië zalfde, vreesde geen verkwisting. Bijgevolg heeft de Kerk door de eeuwen heen de noodzaak gevoeld een zo uitstekend mogelijk kader te verschaffen voor de viering van de Eucharistie en voor het bewaren van het Allerheiligst Sacrament in het tabernakel”.

Een andere gedachte is er een van de paus, die hij aanhaalde:

“Wij kunnen met Paus Johannes Paulus II zeggen dat ‘de Eucharistie werkelijk een stukje hemel op aarde is. Ze is een schitterende straal van het hemelse Jeruzalem, die zich door de wolken van onze geschiedenis heen boort en onze reis verlicht” (Eccl. De Euch., 19).

Waarom geef ik jullie deze gedachten? Ik geef ze, omdat ze iets zeggen van wat jullie als koor waarmaken. “Wij offeren blij en royaal”. Als lid van het St.-Jozefkoor hebben jullie er veel voor over. Het zingen in het koor kost vrije tijd en inzet. Ondanks dat gebeurt het, en wordt de liturgie verzorgd op hoog niveau. En daardoor komt tot stand wat in het citaat van de paus staat: “de Eucharistie is werkelijk een stukje hemel op aarde”. Vooral op hoge feestdagen, als er meerstemmig gezongen wordt, hoor ik dit van veel parochianen terug. De zang onderstreept het hemelse, en brengt het ook tot uitdrukking.

Daarom... ben ik jullie weer heel erg dankbaar voor het volbrengen van de paascyclus, en hoop ik van harte dat we weer met goede moed de zomer ingaan!

Ard Smulders

Onze jarigen

Onze jarigen in juni, juli en augustus zijn:

8 juni	Leontain van Lieshout
21 augustus	Lisinka de Vries

Bestuur, dirigenten en leden feliciteren u van harte en wensen u een fijne verjaardag toe.

Repetitieschema 2004

Maand	Dag	Datum	Rep. vorm	Opmerkingen
Mei	za	29	Polyfonie	
	zo	30	Pinksteren	Mis for four voices van Byrd
Juni	za	5	Polyfonie	
	za	12	<i>Gregoriaans</i>	
	za	19	Polyfonie	
	za	26	<i>Gregoriaans</i>	
Juli	za	3	Polyfonie	
	za	10	<i>Gregoriaans</i>	
	za	17	Polyfonie	
	za	24	<i>Gregoriaans</i>	
	za	31	--- geen ---	vakantie tot 4 september
Sept	za	4	<i>Gregoriaans</i>	
	za	11	<i>Gregoriaans</i>	
	za	18	Polyfonie	
	za	25	Polyfonie	

Repetitietijd is van 18:30 tot 19:45 in TDI

Rooster

Za. 5 juni rep. polyfonie

Zo. 6 juni Heilige Drie-eenheid

Alleluia: Benedictus

Vaste gezangen: Kyrie VIII, Gloria VIII, Credo III,
Sanctus VIII, Agnus VIII

Za. 12 juni rep. Gregoriaans

- Zo. 13 juni Sacramentsdag
 Alleluia: Caro
 Sequentie: Lauda Sion
 Offertorium: Portas
 Vaste gezangen als 6 juni
- Za. 19 juni rep. polyfonie
 Zo. 20 juni 11^e zondag door het jaar
 Alleluia: convertere
 Vaste gezangen: Kyrie XI, Gloria XI, Credo I,
 Sanctus XI, Agnus XI
- Za. 26 juni rep. Gregoriaans
 Zo. 27 juni 13^e zondag door het jaar
 Graduale: Venite
 Vaste gezangen als 20 juni
- Za. 3 juli rep. polyfonie
 Zo. 4 juli 14^e zondag door het jaar
 Graduale: Esto
 Vaste gezangen idem
- Za. 10 juli rep. Gregoriaans
 Zo. 11 juli 15^e zondag door het jaar
 Introitus: Dum
 Alleluia: Te Decet
 Communio: Passer
 Vaste gezangen idem
- Za. 17 juli rep. Polyfonie
 Zo. 18 juli 16^e zondag door het jaar
 Graduale: Domine
 Vaste gezangen idem
- Za. 24 juli begin zomervakantie; laatste rep. Gregoriaans
 Zo. 25 juli 17^e zondag door het jaar
 Alleluia: Exsultate
 Vaste gezangen: Kyrie XVI, Gloria XV, Credo III,
 Sanctus XVIII, Agnus XVIII

- Zo. 1 aug. 18^e zondag door het jaar
 Graduale: Beata
 Vaste gezangen idem
- Zo. 8 aug. 19^e zondag door het jaar
 Graduale: Beata
 Vaste gezangen idem
- Zo. 15 aug. Maria ten hemelopneming
 Introitus: Signum
 Alleluia: Assumpta
 Vaste gezangen: Kyrie IX, Gloria IX, Credo III,
 Sanctus IX, Agnus IX, Salve Regina
- Zo. 22 aug. 21^e zondag door het jaar
 Graduale: Bonum
 Communio: Qui manducat
 Vaste gezangen als 25 juli
- Zo. 29 aug. 22^e zondag door het jaar
 Alleluia: Cantate
 Vaste gezangen idem
- Za. 4 sept. Eerste repetitie: Gregoriaans
- Zo. 5 sept. 23^e zondag door het jaar
 Alleluia: Domine
 Vaste gezangen idem

Gregoriaans (Vervolg)

Theorie van Dom Mocquereau (vervolg):

Ook bij syllabische gezangen vindt de verdeling in elementair en samengesteld ritme tot twee en drievoudige groepen op min of meer dezelfde manier plaats als bij de neumatische en melismatische gezangen. De regels die hier worden gehanteerd zijn ook gebaseerd op verschillende wetten: melodische wet, grammaticale wet, wet van de liturgische samenstelling, wet van de natuurlijke esthetica.

Na deze regels, die gebaseerd zijn op de handschriften, is het mogelijk

gebleken om ook de interne wet, de stuwende kracht van de Gregoriaanse muziek zelf, te ontdekken: het ritme dat Dom Mocquereau heeft benoemd met de term *Nombre Musical*. *Nombre*: omdat dit stoelt op de klassieke latijnse term: *numerus*, waarmee het begrip vrij ritme werd aangeduid. *Musical*: omdat hij de vaagheid van het oratorische ritme (tekst) wilde vervangen door de absolute nauwkeurigheid van het volmaakte ritme te weten het muzikale ritme. Hiermee legde hij feitelijk het primaat van het ritme bij de melodie. Een standpunt dat niet gedeeld werd door zijn illustere voorganger Dom Pothier en wetenschappelijk navolger Dom Cardine.

Dom Gajard bevestigt Mocquereau's standpunt expliciet in het hoofdstuk "Ritme en accent" daar waar hij zegt: "Er is nog een tweede beginsel: de ondergeschiktheid van de tekst aan de melodie en iets verderop: "Er bestaat in beginsel superioriteit van de melodie". Gelukkig heeft hij het woord "in beginsel" gebruikt dat laat ruimte voor discussie. Het eerste beginsel overigens betreft de ondergeschiktheid van het woord aan de zin waarvan het deel uitmaakt.

Hoewel Dom Mocquereau bij de definitie van het vrije ritme uitgaat van de standaard lettergreeptijd (*temps syllabique*: tijd die een lettergreep nodig heeft om te klinken), die om bepaalde redenen hetzij van muzikale aard dan wel oratorisch verbreed of verkort kan worden, is dat in zijn praktische opstelling niet volledig tot zijn recht gekomen.

Het praktisch resultaat van de theorie van Dom Mocquereau komt tot uitdrukking in de ritmische tekens die hij in zijn kwadraatnotatie methode opneemt: de punt (*mora vocis*) verdubbelt de waarde van de noot, het horizontale episema, ontleend aan de handschriften, geeft een noot een geringe verbreding, het verticale episema, gebaseerd op de handschriften en weergegeven door het ictus teken, is tegelijkertijd begin- en eindpunt van een ritmische impuls om de ritmische onderverdeling van de neumen en de ritmische groepering van de noten in sylabische gezangen te markeren. Daarom dragen in principe alle eerste noten van een neum het ictusteken, zo ook de eerste noot die door een punt gevolgd wordt, want de *mora vocis* heeft de waarde van de noot verdubbeld.

Dom Mocquereau maakt een paar **uitzonderingen**:

de *salicus* krijgt een ictus op de eerste noot van de *pes* (middelste noot), de eerste noot van een *pressus*, ontstaan bijvoorbeeld door ontmoeting van twee *clivissen* of een *pes* met een *clivis*, krijgt een ictus bij een *quillis-*

ma (tandnoot) krijgt de direct voorafgaande noot de ictus en wordt tevens verbreed.

Volgens de theorie van Dom Mocquereau spreekt het voor zich dat een ictus niet onmiddellijk vooraf gegaan of gevolgd kan worden door een ictus om zo een syncope te vermijden. Heeft een neum twee ictussen of komt de tweede ictus op een puntnoot terecht, dan gebruikt Dom Mocquereau niet de term samengestelde neum maar spreekt hij van twee enkelvoudige neumen. Heeft de neum meer dan twee ictussen, dan gebruikt hij wel de term van samengesteld ritme. Onder neum te verstaan: een groep bij elkaar horende noten in typografische zin die vooral een melodische figuur weergeeft en veel minder een ritmische waardering. Daar denkt de moderne theorie wat genuanceerder over.

Wat de **School van Solesmes** betreft kan men samenvattend zeggen:

De kwadraatnotatie in een tetragram (vier lijnen notenbalk) met twee sleutels de c of do sleutel (op de bovenste drie lijnen) en de f of fa sleutel (op de bovenste twee lijnen); met een custos (vlagnoot met stok omlaag op de bovenste lijn anders naar boven) aan het eind van een balk als indicatie voor de toonhoogte van de eerstvolgende noot; met zijn vier deelstrepen (pauza minima, minor, major en finalis) voor de tekstverdeling; met zijn ritmische tekens als punt, verticaal en horizontaal episema, komma (adempauze) en quilisma (tandnoot); en met zijn talrijke neumen in allerlei variaties (zoals wij eerder zagen en hierna nog zullen zien met de gestroefde en vloeiende neumen) die Dom Mocquereau introduceerde is een artistieke stijlvolle en praktische methode maar met beperkingen.

Moderne theorie:

De wetenschap over het Gregoriaans heeft niet stil gestaan. De Semiologie als moderne theorie heeft in het bijzonder de uitgangspunten 1 (virga en punctum hebben dezelfde tijdswaarde) en 4 (als een neum meer dan drie noten bevat moet hij gesplitst worden in combinaties van twee en of drie noten, de zogenoemde neumatische coupure) uit de theorie van Dom Mocquereau onder druk gezet. Verder wil de Semiologie een brug slaan tussen de theorieën van de twee grote wetenschappers Pothier en Mocquereau en zoeken naar meer evenwicht. Het meent daarvoor voldoende aanknopingspunten gevonden te hebben in de tekens van de (ritmische) handschriften. De Semiologie tilt het Gregoriaans van de School van Solesmes daarmee naar een nog hogere graad van muzikaliteit en spiritualiteit, wellicht een nieuwe uitdaging waard. Zeker na wat wij gehoord hebben op

het achtste internationaal Gregoriaans festival van Watou in België tijdens onze studiedagen.

Eén ding is zeker zowel in de School van Solesmes als in de Semiologie is het Gregoriaans ritme een complex geheel. Geen wonder dat dirigenten, die door Kerk- en Koorbestuur voor een optimale liturgische uitvoering zijn ingehuurd, het niet zonder een regelmatig bezoek van koorleden aan de repetities kunnen stellen.

1. Nomes simples	2. Nomes composés
VIRGA, ou <i>virgula</i> .	TORCULUS RESUPINUS, ou <i>pes flexus resupinus</i> .
BI-VIRGA.	TORCULUS RESUPINUS FLEXUS.
PUNCTUM.	PORRECTUS FLEXUS.
BI-PUNCTUM.	SCANDICUS FLEXUS.
PES, ou <i>pedatus</i> .	CLIMACUS RESUPINUS, ou <i>virga subpunctis resupina</i> .
CLIVIS, ou <i>clivis, clivus, flexa</i> .	CLIMACUS RESUPINUS FLEXUS, ou <i>virga subpunctis resupina flexa</i> .
TORCULUS, ou <i>pes flexus</i> .	PORRECTUS SUBPUNCTIS.
PORRECTUS, ou <i>flexa resupina</i> .	PES SUBPUNCTIS.
SCANDICUS.	PES PRAEPUNCTIS.
SALICUS. La seconde forme peut être regardée comme <i>Pressus</i> , et dans certaines notations rythmiques comme un équivalent du <i>Pes quassus</i> .	VIRGA PRAEPUNCTIS, ou <i>Scandicus</i> .
CLIMACUS, ou <i>virga subbi- ou subtri-punctis</i> .	TORCULUS PRAEPUNCTIS, ou <i>Salicus flexus</i> .
TRIPUNCTUM, ou <i>trigon</i> .	PORRECTUS PRAEPUNCTIS.

Wordt vervolgd
Antoon Wijnen

Namens de redactie wensen wij iedereen een prettige vakantie toe!!!

**Inleveren kopij volgende mededelingenblad:
uiterlijk 25 augustus 2004**

sintjozefkoor@hotmail.com